

Registro Nr. 1856

LIETUVOS VALSTYBĖS ISTORIJOS ARCHYVAS

FONDAS NR. 282 (SA)

**RASEINIŲ (ŽEMAIČIŲ) PAKAMARIO TEISMAS
РОССИЕНСКИЙ (ЖМУДСКИЙ) ПОДКОМОРСКИЙ СУД**

DEKRETŲ PROTOKOLŲ KNYGOS APYRAŠAS NR. 1

CHRONOLOGINĖS RIBOS: 1799-1804 m.

LIETUVOS VALSTYBĖS ISTORIJOS ARCHYVAS
PAŽYMA APIE RASEINIŲ (ŽEMAIČIŲ) PAKAMARIO TEISMO
FONDA NR. 282 (SA)

2019-06-12 Nr. A7-30
Vilnius

I. INFORMACIJA APIE FONDO SUDARYTOJĄ

Pakamario teismai Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje (toliau – LDK) atsirado po 1564–1566 m. įvykdytos teisminės-administracinės reformos. Šiuos pertvarkymus pagrindė 1564 m. Bielsko seimo nutarimai ir 1566 m. priimtas II Lietuvos Statutas. Lietuvoje atsirado nauji teritoriniai vienetai – pavietai, kuriuose buvo įsteigti pakamario, žemės ir pilies teismai. Žemaičių seniūnijoje (nuo XVII a. pr. vadinamoje Žemaičių kunigaikštystėje, o nuo 1793 m. Žemaitijos vaivadija¹) permainos teisminėje sistemoje vyko kiek lėčiau. Ji iš kitų LDK žemių išsiskyrė specifine administracine struktūra ir pareigybėmis. Svarbiausia Žemaitijos administracijos figūra buvo seniūnas², kurį rinko vietinė bajorija, o LDK valdovas jį tik tvirtino. Žemaitijos seniūno kompetencijos administracinėje, teisminėje ir karinėje srityse prilygo vyriausiųjų Lietuvos vaivadų – Vilniaus ir Trakų – kompetencijoms³. Žemaitijos seniūnija skirtingai nuo kitų LDK sričių, padalintų į vaivadijas ir pavietus, buvo suskirstyta į 29 pavietus-tijūnijas (valsčius), kurie išliko čia ir po 1564-1566 m. teisminės-administracinės reformos. Žemaitijos seniūniją (vėliau kunigaikštystę) net iki Abiejų Tautų Respublikos (toliau – ATR) karaliaus Stanislovo Augusto Poniatovskio valdymo pabaigos sudarė vienas teisminis pavietas, išsaugojęs tuo pat metu ir smulkių pavietų-valsčių struktūrą⁴. Nuo XVI a. devintojo deš. pradžios Žemaitijos seniūnijos žemės, pilies ir pakamario teismų bei seimelių susirinkimų vieta tapo Raseiniai.

Pakamario teismo įsteigimą lėmė svarbios socialinės-ekonominės ir politinės priežastys: XVI a. vid. LDK įvykdyta valakų reforma, baudžiovos atsiradimas, bajorijos pilietinių teisių išplėtimas. Tikslus žemės valdų ribų nustatymas buvo svarbus dalykas ir LDK valdžiai ir bajorijai. Nuo turimų žemės valakų kiekio buvo mokami mokesčiai išdui, priklausė valstybinių prievolių dydis. Žinoti savo valdų ribas taip pat buvo būtina sudarant bet kokią su nuosavybe susijusį civilinės teisės aktą: žemę parduodant, dovanojant, įkeičiant, taip pat paveldėjimo ar kitais atvejais. Dėl to, kad bajorų, miestiečių, bažnyčių ir vienuolynų valdų bei valstybinių dvarų ribos nebuvo tiksliai

¹ *Urządniczy Wielkiego Księstwa Litewskiego. Spisy*, t. 3, *Księstwo Żmudzkie XV–XVIII wiek*, pod red. Andrzeja Rachuby, opr. Henryk Lulewicz, Andrzej Rachuba, Przemysław P. Romaniuk i Andrzej Haratym (Warszawa, 2015), s. 5-6.

² VAIVADA, Vacys, „Žemaitija XV-XVIII amžiuje“, *Žemaitijos istorija*, sud. Alvydas Nikžentatis (Vilnius, 1977), p. 117.

³ *Urządniczy Wielkiego Księstwa Litewskiego*, s. 17.

⁴ Po vieną pavietaį savo sudėtyje turėjo ir Polocko bei Mstislavlio vaivadijos, ten pat, p. 20, 22.

nustatytos ir pažymėtos, kildavo daug ginčų dėl žemės nuosavybės ir jos ribų. Spręsti šiuos ginčus turėjo įsteigtas pakamario teismas.

1565 m. Vilniaus seime bajorai pateikė Lietuvos didžiajam kunigaikščiui (toliau – Ldk) prašymą kiekviename paviete turėti po pakamarių ir žemės ribų teismą. Šį norą valdovas patenkino. Straipsnis apie pakamario teismą (lotynų k. *judicium succamerarium*; lenkų k. *sąd podkomorski*) jau buvo įtrauktas į 1566 m. II Lietuvos Statutą (IV skyriaus 70 str.)⁵. Pradžioje pavietų pakamarius skirdavo pats karalius. Nuo 1588 m. III Lietuvos Statute buvo įtvirtinta bajorų teisė pavieto seimelyje į pakamario pareigas išrinkti keturis kandidatus, iš kurių vieną karalius ir paskirdavo. Prieš pradėdamas eiti pareigas, pakamaris žemės teisme turėjo prisiekti būti ištikimas valdovui ir pasižadėti atlikti savo pareigas sąžiningai. Jo priesaikos tekstas buvo įrašytas III Lietuvos Statuto IX skyriaus pirmame straipsnyje (vertimas iš sen. gudų k.): „Aš, N; prisiekiu Ponui Dievui Visagaliui, Trejybėje Vieningam, kad žemės pakamario pareigas, kurias gaunu iš malonės ir rankų jo karališkosios malonybės, ištikimai ir teisingai vykdysiu, savo valdovui maloningajam ir to pavieto gyventojams ištikimas būsiu, nustatydamas ribas, statydamas riboženklis (kapčius) ir patikslindamas ežias, nieko daugiau nepaisysiu, kaip šventos teisybės, nepasiduosiu nei draugiškumui, nei neapykantai, nei dovanoms, nekreipsiu dėmesio į grasinimus ir nei vienai pusei nepadėdamas, tik Viešpaties Dievo bijodamas ir Jo šventą teisybę regėdamas, savo pakamario darbą teisingai atliksiu, abiejų pusių ginčų sprendimus į savo teismo knygas įrašysiu ir išduosiu. Tepadeda man Dievas“⁶.

Pakamaris savo pareigas ėjo iki gyvos galvos arba iki paaukštinimo. Juo galėjo būti tik paviete gyvenantis bajoras, turintis gerą reputaciją, išmanantis teisę ir mokantis rašyti. Paviete pakamaris buvo antras po maršalkos pagal rangą vietinės valdžios pareigūnas. Jo pareigos buvo vertinamos aukščiau už pavieto vėliavininko, žemės teismo teisėjo, pateisėjo ir raštininko pareigas. Seimeliuose šis pareigūnas visada sėdėdavo priekyje, o jo parašas po pavieto raštais būdavo vienas iš pirmųjų. Pakamaris vietos bajorų dažnai buvo siunčiamas pasiuntiniu į seimus.

Pakamario teismo veiklą ir funkcijas detalčiai reglamentavo III Lietuvos Statuto IX skyrius⁷. Šis teismas buvo paviete nuolat veikusi institucija, nagrinėjusi ir sprendusi ginčus dėl žemės ribų nustatymo. Pakamaris vedė teismo knygas, dalyvaudavo, įpėdinių prašymu, jiems dalijantis paveldėtą žemę. Pakamario teismas skirtingai nuo pavieto žemės ir pilies teismų nebuvo griežtai luominis, nes dėl žemės ribų bylinėjosi ne vien bajorai – tai lietė ginčus dėl valstybinių dvarų, bažnyčių ir vienuolynų valdų ribų nustatymo. Pavyzdžiui, bylas dėl bajorų ir valstybės dvarų ribų

⁵ *Статут Великого княжества Литовского 1566 года* (Минск, 2003), с. 132-134.

⁶ LAPPO, Jonas, *1588 metų Lietuvos Statutas* t. 2 (Kaunas, 1938), p. 344.

⁷ Ten pat, p. 344-374.

pažeidimo sprendė specialus komisarų teismas, kuriame pakamaris dalyvaudavo komisaro (teisėjo) teisėmis. Komisarų teismo teisėjus skirdavo LDK Vyriausiasis tribunolas.

Pagal Lietuvos Statutą pakamaris galėjo skirti sau vieną arba du padėjėjus – kamarninkus (lenkų k. *komornicy*)⁸. Kamarninkais galėjo būti tik bajorai, kurie taip pat prisiekdavo, kad sąžiningai eis savo pareigas. Kamarninkai padėjo pakamariui spręsti bylas dėl žemės ribų nustatymo, kartais jį pavadavo, galėjo spręsti mažiau svarbias bajorų žemės bylas. Pakamario ar kamarninko sprendimą buvo galima apskųsti LDK Vyriausiajam tribunolui. Jei tarp besibylinėjančių pusių nebuvo nusikalstamų veiklų, pakamario teismas veikė kaip savarankiška pirmos instancijos teisminė institucija. Praktikoje pakamario teismas dažniausiai gaudavo prašymus išnagrinėti bylas iš žemės, rečiau pilies teismo.

Pakamario teismas nagrinėjo žemės bylas ginčo kilimo vietoje, todėl savo nuolatinės būstinės jis neturėjo. Pakamaris arba kamarninkas pagal įstatymą privalėjo nuvykti į ginčijamą teritoriją apžiūrėti žemės ribas ir jų ženklus. Su savimi jie turėdavo LDK raštinės duotą ir jos antspaudu patvirtintą tikslų pavieta sienų aprašymą. Bylos nagrinėjimas dažniausiai vyko ne patalpose, o po atviru dangumi, tiesiog lauke.

Pakamario teisme procesas vyko griežtai įstatymo nustatyta tvarka. Pradžioje pakamaris, gavęs asmens pareiškimą arba bylą iš kito teismo (dažnai žemės ar pilies) išrašydavo besibylinėjantiems asmenims šaukimus į teismą, kuriuose jiems nurodydavo atvykimo į teismą vietą ir datą. Teismo šaukimus ginčo pusėms įteikdavo pavieto vaznys. Apie teismą turėjo būti pranešta prieš šešias savaites. Praėjus šiam terminui pakamaris ar kamarninkas atvykdavo su padėjėjų palyda į ginčijamos žemės vietą, kur jų turėjo laukti bylos ieškovas ir atsakovas. Bylos nagrinėjimo eigoje pakamaris aiškinosi ginčo šalių teises į žemę, rinko įrodymus, apklausinėjo liudytojus, tikrino bylos dalyvių pateiktus dokumentus. Pakamaris priimdavo sprendimą vienasmeniškai, remdamasis Lietuvos Statutų straipsniais; taip pat ištyręs jam pateiktų privilegijų atskiriems asmenims bei civilinių sandorių, pagrindžiančių teises į ginčijamas žemes, dokumentų tikrumą bei išklauses prisiekusių kaimynų parodymus. Jis surašydavo žemės ribų aprašymo aktą, dar vadinamą „paribio raštu“. Išsprendęs bylą pakamario teismas nustatydavo naujas arba palikdavo senas žemių ribas, prižiūrėjo riboženklių (kapčių) kasimą, o kaltininkui buvo priteisiama piniginė bauda.

Pakamario teismo darbe pakamariui ar kamarninkui talkino matininkai, riboženklių (kapčių) kasėjai, raštininkas ir vaznys. Šie pareigūnai buvo skiriami arba kviečiami. Teismas neturėjo savo raštinės, todėl jo sprendimą surašydavo samdomas raštininkas. Teismo aktų knygas pakamaris tvirtino savo antspaudu ir saugodavo pas save namie. Jam mirus pakamario teismo knygos buvo perduodamos pavieto žemės teismui ir saugomos jo archyve.

---

⁸ ЛАППО, Иван, „Подкоморский суд в Великом княжестве Литовском в конце XVI и начале XVII века“, *Журнал Министерства народного просвещения* 8 (1899), с. 341-403.

Asmenims, įžeidusiems, persekiojusiems ar grasinusiems pakamario teismo pareigūnams, buvo numatytos griežtos bausmės: piniginės baudos, kalėjimas, o už jų sužeidimą – net mirties bausmė (IV skyriaus 7 str.). Net valdovas negalėjo be teismo atleisti pakamario iš pareigų.

XVI–XVII a. LDK teismų raštvedyboje vartota senoji rusų kalba, dabar mokslinėje literatūroje vadinama senąja gudų arba LDK kanceliarine slavų kalba. 1697 m. oficialia teismų kalba tapo lenkų kalba.

1792 m. pakamario teismai buvo panaikinti. Jų funkcijas perėmė vadinamieji žemininkų teismai (lenkų k. *ziemiańskie sądy*). Nuo 1794 m. spalio 30 d. žemės ribų bylas sprendė žemės teismai. 1797 m. vasario 6 d. savo įsaku Rusijos imperatorius Pavelas I atkūrė pakamario teismų veiklą prijungtose prie Rusijos LDK žemėse⁹. Pakamario teismai Lietuvoje veikė iki 1810 m. 1810 m. spalio 6 d. Rusijos imperatoriaus Aleksandro I įsaku pakamario teismų funkcijas perėmė naujai įsteigti Rusijos imperijos apskričių žemės ežių teismai¹⁰. 1832 m. sausio 11 d. pakamario pareigybė buvo galutinai panaikinta¹¹.

Raseinių (Žemaičių) pakamario teismo veikla istorikų yra mažai tyrinėta. Žemaitijos administravimą, teismus ir seimelius yra aptaręs Vacys Vaivada¹². Raseinių kaip Žemaitijos administracinio-teisminio centro klausimą yra palietęs Gžegožas Blaščikas (*Grzegorz Blaszczyk*)¹³. 2015 m. lenkų istorikų buvo paskelbti XV–XVIII a. Žemaičių kunigaikštystės pareigūnų sąrašai. Šio leidinio įvadinėje dalyje nušviečiama Žemaičių kunigaikštystės administracinio-teisminio valdymo struktūra iki 1565-1566 m. ir po teisminės-administracinės reformos (laikotarpis po 1565-1566 m. skirstomas į du etapus: 1566-1764 m. ir 1791-1795 m.)¹⁴. Taip pat šiame leidinyje pateikiamas archyvinių šaltinių pagrindu sudarytas XVI–XVIII a. Žemaitijos kunigaikštystės pakamarių sąrašas¹⁵.

Viena iš teisminės-administracinės reformos įgyvendinimo Žemaitijoje problemų ta, kad čia nebuvo stipresnio miestelio-sostinės¹⁶. Svarbų bažnytinės administracijos centro vaidmenį atliko Varniai, kuriuose rezidavo Žemaičių vyskupas. Tačiau dėl savo statuso jie negalėjo tapti žemės ir pilies teismų susirinkimų vieta. Šie teismai iš pradžių vykdavo įvairiose vietovėse, dažniausiai Kražiuose, Vilkijoje, o nuo 1575 m. susirinkdavo Nemakščiuose. 1574 m. ATR karalius Henrikas Valua Žemaitijos seimelių centru paskyrė Raseinius, tačiau vietinė bajorija nesilaikydavo šio

⁹ *Полное собрание законов Российской империи с 1649 г.* (toliau – ПСЗ) т. 24, nr. 17788 (Санкт-Петербург, 1830), с. 318.

¹⁰ ПСЗ т. 31, nr. 24370 (Санкт-Петербург, 1830), с. 377-385.

¹¹ ПСЗ т. 7, nr. 5068 (Санкт-Петербург, 1833), с. 8.

¹² VAIVADA, „Žemaitija XV-XVIII amžiuje“, p. 117-123.

¹³ BŁASZCZYK, Grzegorz, „Powiat Rosieński w XVII-XVIII wieku. Ze studiów nad podziałami administracyjno-terytorialnymi Żmudzi“, *Zapiski historyczne* z. 1 (1986), s. 133-153.

¹⁴ *Urzędnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego*, s. 11-44.

¹⁵ Ten pat, p. 217-220.

¹⁶ VAIVADA, „Žemaitija XV-XVIII amžiuje“, p. 120.

nutarimo. Ji 1576, 1580?, 1581, 1584 ir 1585 m. į seimelius suvažiudavo Vilkijoje, o 1587 m. – Kėdainiuose¹⁷. 1579 ir 1580 m. Ldk Steponas Batoras išreiškė pageidavimą, kad būtent Raseiniuose vyktų elekciniai seimeliai, todėl 1581 m. pasiuntiniai į Varšuvos seimą – Dirvėnų tijųnas Merkelis Šemeta ir Paulius Daumantas Siesickis – visų žemaičių bajorų vardu prašė jo leisti išpirkti Raseinių miestelį su Minionių kaimu, kuriuos Ldk Žygimantas Augustas už 1 200 kapų grašių buvo įkeitęs LDK taurininko Motiejaus Petkevičiaus našlei, nes Raseiniai esą reikalingi bajorams suvažiuoti į seimelius, žemės, pilies ir Tribunolo teismų sesijoms bei saugoti teismų knygoms¹⁸. Steponas Batoras tokiam žemaičių bajorų prašymui neprieštaravo, todėl dar 1581 m. žemės ir pilies teismų aktų knygos iš Nemakščių miestelio Viduklės pavieta buvo perkeltos į Raseinius, kuriuose ir vykdavo šių abiejų teismų sesijos¹⁹. Steponas Batoras taip pat buvo įpareigojęs Žemaičių seniūną Joną Kišką išmatuoti Raseiniuose sklypą teismų pastatui statyti, tačiau šis dėl nežinomų priežasčių taip ir nebuvo pastatytas. Apie tai liudija 1592 m. kilę nesutarimai tarp Raseinių miestelėnų ir Raseinių seniūnijos valdytojo Lukašo Ždano, reikalavusio statyti teismams skirtą pastatą miestelio sąskaita. 1641 m. seimas patvirtino Žemaitijos generalinio seniūno Jeronimo Valavičius raštą, kuriuo remiantis jis perleido savo dvarą Raseiniuose žemės ir pilies teismų reikmėms. 1685 m. seimo nutarimu nuo svečių apsistojimo prievolės buvo atleistas Žemaitijos stalininko Teodoro Bilevičiaus namas, kuriame vykdavo žemės ir pilies teismų sesijos²⁰. Šie paminėti įvykiai nulėmė Raseinių tapimą Žemaičių seniūnijos sostine, teismų ir seimelių centru.

Žemaitijos seniūnijoje vykdant teisminę-administracinę reformą be žemės ir pilies teismų buvo įsteigtas ir pakamario teismas. 1566 m. priimant Antrąjį LDK statutą jau dalyvavo ir Žemaitijos pakamaris, Ariogalos tijųnas Mikalojus Bilevičius Stankevičius²¹. Todėl galima daryti prielaidą, kad Žemaitijoje pakamario teismas atsirado dar 1565 m.²² Jis savo veiklą tęsė ir XVI a. pabaigoje-XVII a. pirmojoje pusėje. 1909 m. buvo paskelbtas Vilniaus centriniame senųjų aktų archyve saugomos Raseinių pakamario teismo knygos vidaus apyrašas. Joje buvo 118 aktų, sudarytų 1557, 1591, 1595-1598, 1616-1621, 1646-1650, 1652-1654 m. pakamario pareigas einant Stanislovui Šemetai. Žemaitijos kunigaikštystės pareigūnų sąrašuose nurodoma, kad jis į pakamario pareigas buvo paskirtas 1609 m. Deja, ši byla neišliko²³.

¹⁷ BŁASZCZYK, „Powiat Rosieński ...“, s. 138; *Urzednicy Wielkiego Księstwa Litewskiego*, s. 28-29.

¹⁸ BUSZYŃSKI, Ignacy, *Opisanie historyczno-statystyczne powiatu rossieńskiego gubernji kowieńskiej, z dodaniem listy poprawnej generalnych starostw b. Księstwa żmujdzkiego i popisu szlachty żmujdzkiej 1528 r.* (Wilno, 1874), s. 64; BALIULIS, Algirdas, „Raseinių praecities fragmentai (XVI-XVIII a.)“, žiūrėta 2019 m. balandžio 23 d., http://www.samogit.lt/zurnalas/zz_2006_1/Baliulio.htm.

¹⁹ BŁASZCZYK, „Powiat Rosieński ...“, s. 139.

²⁰ BUSZYŃSKI, *Opisanie historyczno-statystyczne powiatu rossieńskiego*, s. 65-66; Maria Kozłowska, *Żył na Żmudzi Ród Billewiczów* (Warszawa, 2011), s. 76.

²¹ LULEWICZ, Henryk, „Stankiewicz Mikołaj“, *Polski słownik biograficzny* (toliau – PSB) t. XLII (Warszawa-Kraków, 2003-2004), s. 202.

²² VAIVADA, „Žemaitija XV-XVIII amžiuje“, p. 121.

²³ *Опись документов Виленского Центрального Архива древних актовых книг* вып. 7 (Вильна, 1909), с. 299-316.

Po XVI a. vid. teisminės-administracinės reformos tvarka nesikeitė iki XVIII a. antrosios pusės. Žemaitijos kunigaikštystės pakraščių gyventojams buvo nepatogu vyksti tvarkyti svarbiausių žemėvaldos reikalų į Raseinius. Todėl 1764 m. didelio ploto Žemaitijos teritorija buvo padalinta į dvi teismines reparticijas – Raseinių ir Telšių. Į pirmosios reparticijos sudėtį įėjo 13 pavietai: Ariogalos, Vilkijos, Veliuonos, Raseinių, Viduklės, Kražių, Tendžiogalos, Josvainių, Šiaulių, Didžiųjų ir Mažųjų Dirvėnų, Beržėnų ir Užvenčio. Antrąją reparticiją sudarė 16 pavietai: Telšių, Rietavo, Pajūrio, Viešvienu, Karšuvos, Šauduvos, Gondingos, Tverų, Patumšių, Biržinėnu, Palangos, Pavandenės, Medingėnu, Karklėnu, Žarėnu, Plateliu. Atsiradus šioms dviem teisminėms reparticijoms, Raseinių teismas išsaugojo savo prioritetines teises. Į šio teismo archyvą turėjo būti siunčiamos ir Telšiuose vedamos teismų aktų knygos. Be to, Telšių reparticijos (nuo 1775 m. Šiaulių) žemės teismo pareigūnų elekcijos iki 1791 m. vykdavo Raseinių kunigaikštystės seimelyje²⁴.

1791 m. Žemaitijos kunigaikštystės teritorija buvo padalinta į 3 teisminius pavietus: Raseinių (apėmė Ariogalos, Vilkijos, Josvainių, Karšuvos, Pajūrio ir Rietavo pavietus bei dalį Veliuonos, Tendžiogalos, Raseinių, Viduklės ir Kražių pavietų), Šiaulių ir Telšių. Po 1791 m. Žemaičių kunigaikštystės pareigūnai ėmėsi tituluotis naujai sudarytų pavietų pareigūnais²⁵. Pvz., 1804 m. gruodžio 5 d. Raseinių pakamario teismo dekreto protokole Juozapas Bilevičius²⁶ (*Józef Billewicz*) save įvardija Raseinių pavieto pakamariu. Jam talkino Raseinių pavieto kamarninkas Vincentas Stulginskis (*Wincenty Stulgiński*)²⁷.

Kurioje vietoje Raseinių miestelyje buvo saugomos pakamario teismo knygos tiksliai duomenų nėra. XIX a. šeštame deš. Vilniaus centriniam senųjų aktų archyvui perduodamos Raseinių pavieto teismų aktų knygos buvo blogos fizinės būklės. 1795 m. lapkričio mėn. generolas Repninas gavo raportą, kad Raseinių pilies teismo knygos kartu su Raseinių žemės teismo knygomis saugomos labai nepatogioje ir pavojingoje vietoje. Todėl Repninas nurodė grąžinti Raseinių pilies teismo knygas į Raseinių dominikonų vienuolyną, kur jos buvo saugomos dvidešimt metų iki Kosciuškos sukilimo²⁸. 1831 m. caro valdžiai panaikinus Raseinių žemės, pakamario ir pilies teismus, jų bylos perėjo Raseinių apskrities teismo žinion.

²⁴ VAIVADA, „Žemaitija XV-XVIII amžiuje“, p. 122; *Urządnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego*, s. 34.

²⁵ *Urządnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego*, s. 39, 44.

²⁶ DOLIŃSKI, Jarosław, „Józef Billewicz“, *PSB* t. 2 (Kraków, 1936), s. 100.

²⁷ *Lietuvos valstybės istorijos archyvas* (toliau – LVIA), f. 282, b. 19575, l. 5-6.

²⁸ *Archiwum akt dawnych w Wilnie w okresie od 1795 do 1922 roku: rys historyczny*, opr. Ryszard Mienicki (Wilno, 1923), s. 48.

II. DOKUMENTŲ SUTVARKYMAS

Bendrosios žinios apie fondo dokumentus

1852 m. balandžio 2 d. Rusijos imperatorius Nikolajus I paskelbė įsaką „dėl vakarinių gubernijų centrinių senųjų aktų archyvų Kijeve, Vitebske ir Vilniuje įsteigimo“. Remiantis šiuo įsaku buvo įsteigtas Vilniaus centrinis senųjų aktų archyvas, kuriame turėjo būti sukaupti visi LDK veikusių įstaigų ir institucijų aktai, surašyti iki 1799 m. Šio archyvo direktoriumi buvo paskirtas Nikita Gorbačevskis. Archyvo išlaidoms iš valstybės išdo buvo skirta 2 300 rublių, o jo veiklą kontroliavo Rusijos imperijos liaudies švietimo ministerija.

Raseinių apskrities teismas neskubėjo vykdyti Nikolajaus I nutarimo ir vilkino teismų knygų perdavimą iki 1859 m. Iš viso, 1853-1859 m. Raseinių apskrities teismas perdavė Vilniaus centriniam senųjų aktų archyvui 369 teismų knygas²⁹. Raseinių apskrities teismo perdavimo žiniaraščiuose nėra duomenų apie Raseinių pakamario teismo knygų perdavimą³⁰.

Vilniaus centrinio senųjų aktų archyvo direktorius ir jo pagalbininkai 1852 m. Nikolajaus I įsako 7 punktu buvo įpareigoti sudarinėti taip vadinamus bylų vidaus apyrašus, kuriuose buvo įrašomas kiekvieno akto numeris, trumpa jo santrauka (nurodant besibylinėjančių asmenų pavardes ir kilusio ginčo priežastį), akto sudarymo ir aktikacijos data, lapų skaičius. 1865 ir 1867 m. tokiu būdu buvo aprašyti 15 225 Raseinių pakamario teismo knygų aktai, o 1869 m. aprašytų aktų skaičius nenurodomas³¹.

XX a. vykę pasauliniai karai ir okupacijos skaudžiai atsiliepė Vilniaus centriniam senųjų aktų archyvui. Jis ne kartą buvo išvežtas į užsienį ir vėl grąžintas į Lietuvą. Nemažai bylų dingo arba atsidūrė kitų šalių archyvuose. Po antro pasaulinio karo Vilniaus centrinio senųjų aktų archyvo bylos perėjo LTSR centrinio valstybinio archyvo žinion. 1946 m., siekiant įvesti tikslią Lietuvos archyvuose saugomų fondų apskaitą ir kontrolę, Vyriausioji archyvų valdyba prie TSRS vidaus reikalų ministerijos išleido potvarkį, kuriuo LTSR archyvų valdybai nurodoma užregistruoti visus tuo metu buvusius archyvų fondus, suteikiant jiems numerius. Vykdam šį potvarkį, 1949–1951 m. Raseinių (Žemaičių) pakamario teismo fondui buvo suteiktas Nr. 282 (SA).

1957 m. sausio 1 d. Vilniuje buvo įsteigtas LTSR centrinis valstybinis istorijos archyvas, kuriam iš LTSR centrinio valstybinio archyvo buvo perduoti Senųjų aktų fondai, tame tarpe ir Raseinių (Žemaičių) pakamario teismo fondas. Papildomas rankraštinis N. Gorbačevskio Senųjų aktų katalogas buvo naudojamas kaip šio fondo apskaitos dokumentas, pagal kurį jam priklausė viena byla Nr. 19575.

1976 ir 1980 m. Lietuvos TSR centriniame valstybiniame istorijos archyve atlikus Raseinių (Žemaičių) pakamario teismo fondo Nr. 282 (SA) bylų kiekio ir fizinės būklės patikrinimą,

²⁹ *Archiwum akt dawnych*, s. 48-49.

³⁰ Дело 188 о передании древних актовых книг Россенским уездным судом, *LVIА*, f. 594, ap. 1, b. 664, l. 1-5296v.

³¹ *Archiwum akt dawnych*, s. 61-62.

nustatyta, kad pgl. papildomą rankraštį N. Gorbačevskio katalogą šiam fondui priklauso viena byla Nr. 19575.

2019 m. tvarkant Raseinių (Žemaičių) pakamario teismo fondą Nr. 282 (SA) buvo sudarytas naujas apyrašas Nr. 1, kuriame yra 1 apskaitos vienetas, jo chronologinės ribos 1799–1804 m.

Dekretų protokolų knygos apyrašas Nr. 1

Iš naujo patyrinėti ir pertvarkyti Senuosius aktus imtasi, norint ištaisyti N. Gorbačevskio kataloge pastebėtus bylų sisteminimo ir jų priklausomybės fondui nustatymo trūkumus. 2019 m., tvarkant Raseinių (Žemaičių) pakamario teismo fondo Nr. 282 (SA) apyrašą Nr. 1, buvo atlikti šie darbai:

1. bylos fizinės būklės patikrinimas;
2. trūkstamų fondo bylų paieška;
3. bylos priklausymo fondui nustatymas;
4. dokumentų tikslių chronologinių ribų nustatymas;
5. bylos antraštės lietuvių ir rusų kalbomis sudarymas;
6. naujo numerio suteikimas apskaitos vienetai.

Fondo Nr. 282 (SA) apyrašui Nr. 1 priklausanti byla, įrašyta į papildomą rankraštį N. Gorbačevskio katalogą, gavo naują apskaitos numerį (Nr. 1), tačiau šalia lieka nurodytas ir ankstesnis numeris (Nr. 19575).

Fondo Nr. 282 (SA) apyrašo Nr. 1 bylos Nr. 1 dokumentų pobūdis – dekretų protokolai, kuriose įrašytas nagrinėjamų ginčų dėl žemės ribų bylų turinys, eiga ir skelbiami teismo nuosprendžiai, taip pat pateikiami Bebirvų ir Smulkių dvarų ribų detalūs aprašymai.

Šio bylos dokumentų chronologinės ribos – 1799-1804 m. Pirmas dokumentas datuojamas 1799 m. gegužės 16 d., antras – 1804 m. gruodžio 5 d.

Šie du dokumentai parašyti lenkų kalba.

Tvarkant fondo Nr. 282 (SA) „Raseinių (Žemaičių) pakamario teismas“ apyrašą Nr. 1 buvo sudaryta nauja bylos antraštė lietuvių ir rusų kalbomis, patikslintos bylos chronologinės ribos ir lapų kiekis.

Iš viso į Raseinių (Žemaičių) pakamario teismo fondo Nr. 282 (SA) apyrašą Nr. 1 įrašytas 1 apskaitos vienetas, kurio chronologinės ribos 1799–1804 m.

Informacijos ir sklaidos skyriaus
vyriausioji paleografė

Violeta Pansevič

ПЕРЕВОД СПРАВКИ ФОНДА № 282
«РОСЕНСКИЙ (ЖМУДСКИЙ) ПОДКОМОРСКИЙ СУД»

I. ИНФОРМАЦИЯ О ФОНДООБРАЗОВАТЕЛЕ

Подкоморские суды в Великом княжестве Литовском (далее – ВКЛ) появились после судебно-административной реформы, проведенной в 1564-1566 гг. Решения Бельского сейма с 1564 г. и II Литовский Статут с 1566 г. создали основу нового административно-территориального деления ВКЛ. Были образованы поветы, в границах которых действовали отдельные подкоморские, земские и городские суды. Изменения в судебной системе Жмудского староства (с начала XVII в. называемого Жмудским княжеством, а с 1793 г. – Жмудским воеводством) происходили медленнее. Оно отличалось от других земель ВКЛ специфической административной структурой и должностями. Самой важной фигурой Жмудской администрации был староста, которого избирала местная шляхта, а правитель ВКЛ только утверждал его. Компетенции Жмудского старосты в административной, судебной и военной областях были приравнены к компетенциям главных литовских воевод – Вильна и Трок. В отличие от других областей ВКЛ, разделенных на воеводства и поветы, Жмудское староство было разделено на 29 поветов-тиунств (волости), которые сохранились здесь даже после судебно-административной реформы в 1564-1566 гг. Жмудское староство (позже княжество) до конца правления короля Речи Посполитой (далее – РП) Станислава Августа Понятовского состояло из одного судебного повета, в котором сохранилась и структура мелких поветов-волостей. С начала девятого десятилетия XVI в. местом для проведения заседаний земского, подкоморского и городского судов, собраний сеймиков Жмудского староства стали Россиены.

Учреждение подкоморского суда предопределили важные социально-экономические и политические перемены в жизни ВКЛ: проведение в середине XVI в. волочной (аграрной) реформы, введение крепостного права, расширение политических прав дворянского сословия. Точное определение границ земельных владений стало важной темой как для частных, так и для государственных имений. От количества имеющихся волок земли дворяне уплачивали налоги в казну, выполняли другие государственные повинности. Точное знание границ владений было необходимо при составлении любого юридического акта, касающегося недвижимого имущества: при сделках купли-продажи, залога и дарственной земли, при передаче ее по наследству и в др. случаях. Из за того, что часто границы земельных владений дворян, мещан, костёлов, монастырей и казенных имений не были

точно определены и обозначены, возникало много граничных споров, решать которые был предназначен подкоморский суд.

В 1565 г. на Виленском сейме дворяне обратились к великому князю ВКЛ с просьбой назначить в каждом повете по подкоморию, который решал бы граничные споры. Это желание было удовлетворено правителем. Статья о подкоморском суде (на латинском яз. *judicium succamerarium*; на польском яз. *sąd podkomorski*) была внесена в II Литовский Статут с 1566 г. (70 статья IV раздела). В начале подкомориев в поветах назначал сам король. Но в III Литовском Статуте с 1588 г. было подтверждено право дворянам на поветовом сеймике избирать на должность подкомория четырёх кандидатов, одного из которых король и назначал.

При вступлении на должность подкоморий должен был на земском суде публично присягнуть на верность королю и дать обязательство добросовестно исполнять свои обязанности. Текст его присяги на старобелорусском языке был внесён в первую статью IX раздела III Литовского статута: «Я Н. присягаю Пану Богу Всемогущему, в Троицы Единому, иж на вряде том земском подкоморском, который з ласки и з рук его королевское милости беру, его королевской милости, господару своему милостивому, и обывателем того повету верен буду, справуючи тот вряд верне а справедливе так на суде моем подкоморском, яко теж при чиненью границ и при сыпанью копцов и поправенью меж, ничего болшей на том уряде не постерегаючы, одно справедливости светое, и не даючы се ни в чом уводити, ани с приязни, ани з вазни, ани даром, ани погрозок ни чиих не дбаючи и сторонам не радечы, ани боячы се никого, толко самого Пана Бога а справедливость Его светую перед очима маючи, так же справы мое подкоморские на всем верне справуючи, споры обу-дву сторон з сказаньем, через мене учыненым, пилне до книг своих судовых уписуючи и с книг выдаючы. Так ми Боже поможы».

Подкоморием избирали пожизненно или до следующего назначения. Для кандидатов на эту должность выдвигались следующие требования: им мог быть только местный дворянин, имевший хорошую репутацию, знавший право и умевший писать. Подкоморий в повете был вторым после маршалки по рангу должностным лицом местной власти. Его должность была почетной и по значению ценилась выше должностей хорунжего, земского судьи, его помощника и писаря. Во время проведения поветовых сеймиков подкоморий сидел в первом ряду, также одним из первых он подписывал разные документы. Местное дворянство часто посылало подкомория делегатом на сеймы.

Деятельность и функции подкоморского суда были точно регламентированы в IX разделе III Литовского Статута. Суд был постоянным. Он рассматривал и решал дела по

земельным спорам, устанавливал и обозначал границы земельных владений. Подкоморий вел судебные книги, по просьбе наследников мог участвовать при разделе наследуемой земли. Подкоморский суд в отличие от других поветовых земского и гродского судов не был чисто сословным судебным учреждением. Он решал граничные споры не только между дворянами, но и занимался урегулированием земельных споров, касающихся казенных и церковных владений. Например делами о нарушении границ между дворянскими и королевскими (государственными) имениями ведал специальный комиссарский суд. Подкоморий в нем заседал на правах одного из комиссаров (судьи). Судей комиссарского суда назначал Главный литовский трибунал.

Согласно статьям Литовского Статута подкоморий мог назначить себе помощников – одного или двух коморников (на польском яз. *komornicy*). Коморниками могли быть только дворяне, которые также обязаны были дать присягу. Они помогали подкоморию в решении дел об установлении границ земельных владений, иногда его замещали, а также могли решать менее важные граничные споры. Решение принятое подкоморием или коморником можно было обжаловать в Главном литовском трибунале. В случаях, когда между тяжущимися сторонами не было правонарушений подкоморский суд действовал как самостоятельный суд первой инстанции. В реальности, подкоморский суд, чаще всего выполнял поручения решать дела, полученные из земского, реже гродского судов.

Подкоморский суд рассматривал земельные дела на местах, то есть на спорной территории, поэтому постоянных помещений он не имел. Закон обязывал подкомория или коморника прибыть на место граничного спора и лично провести осмотр границ владений и межевых знаков. С собой они должны были иметь полученное из государственной канцелярии ВКЛ и подтвержденное её печатью детальное описание границ повета. Рассмотрение дела чаще всего проходило не в помещениях, а под открытым небом, просто в поле.

Судебный процесс в подкоморском суде проходил точно в предусмотренном законом порядке. В начале подкоморий получал заявление от частного лица (истца) или дело о земельном споре из земского или гродского судов. Он выписывал тяжущимся сторонам повестки, в которых указывал срок, к которому они должны были явиться на спорной территории. Вызовы в суд сторонам спора вручал возный. О судебном процессе они должны были быть оповещены за шесть недель до его начала. По истечении этого термина подкоморий или коморник с группой помощников прибывал на место земельного спора, где их ожидал истец и ответчик. В ходе рассмотрения дела подкоморий выяснял права обеих сторон спора на землю, собирал доказательства, опрашивал свидетелей, проверял

представленные тяжущимися сторонами документы. Подкоморий принимал решение единолично в виде граничного листа, мотивируя при этом статьями Литовских Статутов, выяснив подлинность представленных ему привилегий и сделок недвижимого имущества, обосновывающих права сторон спора на землю, а также принимая во внимание показания присягнувших соседей. Рассмотрев дело подкоморский суд определял новые или подтверждал прежние границы владений, присматривал за обозначением межевых знаков (рытьём копцов), а лицу, проигравшему судебное дело, присуждал денежный штраф.

В работе подкоморского суда подкоморию или коморнику помогали землемеры, землекопы, которые обозначали и устанавливали межевые знаки, рыли копцы, помечали деревья, камни, а также писарь и возный. Эти должностные лица назначались или приглашались. Подкоморский суд не имел своей канцелярии, поэтому его решения писал наемный писарь. Актовые книги подкоморий подтверждал своей печатью и хранил у себя дома. После его смерти судебные книги передавались поветовому земскому суду и хранились в его архиве.

За оскорбления, угрозы или насилие против должностных лиц подкоморского суда законом были предусмотрены строгие наказания: денежные штрафы, заключение в тюрьму, а в случае нанесения им увечий даже смертная казнь. Даже правитель не имел права без суда лишить подкомория его должности.

В XVI-XVII вв. в судебном делопроизводстве употреблялся древнерусский или старобелорусский язык, в литовской научной литературе ещё называемый славянским канцелярским языком ВКЛ. В 1697 г. в судах был узаконен польский язык.

В 1792 г. подкоморские суды были упразднены, а их функции переданы землянским судам. От 30 октября 1794 г. дела о граничных спорах решали земские суды. 6 февраля 1797 г. российский император Павел I своим указом восстановил деятельность подкоморских судов на территории бывшего ВКЛ, присоединенной к Российской империи. Подкоморские суды в Литве действовали до 1810 г. 6 октября 1810 г. указом российского императора Александра I функции подкоморских судов были переданы новоучрежденным уездным межевым судам. 11 января 1832 г. должность подкомория была окончательно упразднена.

Деятельность Россиенского (Жмудского) подкоморского суда мало изучена историками. Администрацию, судебную систему и сеймики Жмудского княжества исследовал Вацис Вайвада. Вопрос местечка Россиены как административно-судебного центра Жмудского княжества затрагивал Гжегож Блацик. В 2015 г. польскими историками был издан список должностных лиц Жмудского княжества за XV-XVIII вв. Во вводной части этого издания описывается административно-судебная структура Жмудского княжества до

1565-1566 гг. и после судебной-административной реформы (период после 1565-1566 гг. делится на два этапа: 1566-1764 гг. и 1791-1795 гг.). Также в этом издании имеется список подкомориев Жмудского княжества за XVI-XVIII вв., составленный на основе письменных источников.

Одна из проблем судебной-административной реформы на Жмуди заключается в том, что здесь не было сильного местечка-столицы. Важным католическим административным центром были Ворне, которые служили местом пребывания жмудского епископа. Однако из-за своего статуса они не могли стать местом заседаний земского и градского судов. Эти суды первоначально действовали в различных местностях, в основном в Крожах, Вильках, а с 1575 г. собирались в Немокштах. В 1574 г. король РП Генрих Валуа назначил Россиены центром жмудских сеймиков, но местная шляхта не последовала этому решению. В 1576, 1580?, 1581, 1584 и 1585 гг. она прибывала на сеймики в Вильках, а в 1587 г. – в Кейданах. В 1579 и 1580 гг. Вкл Стефан Баторий выразил пожелание, чтобы именно в Россиенах собирались элекционные сеймики, поэтому в 1581 г. послы на Варшавский сейм – дырвянский тиун Мальхер Шемета и Павел Довмонт Сесицкий – от имени всей жмудской шляхты обратились к нему с просьбой разрешить выкупить местечко Россиены с деревней Миняны, которые Вкл Сигизмунд Август отдал в залог за 1 200 коп грошей вдове чашника Вкл Матвея Петкевича. Свою просьбу они мотивировали тем, что Россиены нужны для собраний сеймиков, сессий земского, градского и трибунальского судов и хранения судебных книг. Стефан Баторий не возражал такой просьбе жмудской шляхты, поэтому ещё в 1581 г. актовые книги земского и градского судов были перенесены из местечка Немокшты в Видуклевском повете в Россиены, в которых и проводились сессии этих судов. Стефан Баторий также велел жмудскому старосте Яну Кишке вымерить земельный участок для постройки здания суда, но по неизвестным причинам оно так и не было построено. О этом свидетельствуют в 1592 г. возникшие разногласия между россиенскими горожанами и владельцем Жмудского староства Лукашем Жданом, который потребовал за счет местечка построить здание суда. В 1641 г. Сейм подтвердил запись жмудского генерального старосты Иеронима Воловича, на основании которого он передал свое имение в Россиенах для нужд земского и градского судов. В 1685 г. решением Сейма дом жмудского старосты Теодора Билевича, в котором проводились заседания земского и градского судов, был освобожден от повинности принятия на постой гостей. Эти события привели к тому, что Россиены стали столицей Жмудского староства, центром судов и сеймиков.

Во время судебной-административной реформы в Жмудском старостве без земского и градского судов был создан и подкоморский суд. В 1566 г. в процессе принятия второго

Статута ВКЛ принимал участие жмудский подкоморий Николай Билевич Станкевич. Поэтому можно предположить, что подкоморский суд в Жмудском старостве был создан ещё в 1565 г. Он продолжал свою деятельность и в конце XVI в.-первой половине XVII в. В 1909 г. была опубликована внутренняя опись книги Россиенского подкоморского суда, хранящейся в Виленском центральном архиве древних актов. В ней было 118 актов, составленных в 1557, 1591, 1595-1598, 1616-1621, 1646-1650, 1652-1654 гг. Обязанности подкомория исполнял Станислав Шемета. В списке должностных лиц Жмудского княжества указывается, что он подкоморием был назначен в 1609 г. К сожалению, эта книга не сохранилась.

После судебно-административной реформы в шестом десятилетии XVI в. порядок не изменился до второй половины XVIII в. Жителям на окраине Жмудского княжества было неудобно заниматься важными делами по землевладению в Россиениях. Поэтому в 1764 г. большая территория Жмудского княжества была разделена на две судебные репартиции – Россиенскую и Тельшевскую. В состав первой репартиции вошло 13 поветов: Эйрагольский, Вилкийский, Велионский, Россиенский, Видуклевский, Крожский, Тендзягольский, Иосвойнский, Шавельский, Больших и Малых Дырвян, Бержанский и Ужвентский. Другая репартиция состояла из 16 поветов: Тельшевского, Ретовского, Поюрского, Вешвянского, Коршовского, Шовдовского, Гондингского, Тверского, Потумшевского, Биржинянского, Полонгевского, Повонденского, Медингянского, Корклянского, Жоранского и Плотельского. Когда возникли эти две судебные репартиции, Россиенский суд сохранил свои приоритетные права. В архив этого суда должны были быть отправлены и актовые книги судов Тельшевской репартиции. Кроме того, элекции должностных лиц земского суда Тельшевской репартиции (с 1775 г. Шавельской) до 1791 г. проводились на сеймике Россиенского княжества.

В 1791 г. территория Жмудского княжества была разделена на 3 судебные поветы: Россиенский (в его состав вошли Эйрагольский, Вилкийский, Иосвойнский, Коршовский, Поюрский и Ретовский поветы, также часть Велионского, Тендзягольского, Россиенского, Видуклевского и Крожского поветов), Шавельский и Тельшевский. После 1791 г. должностные лица Жмудского княжества начали именовать себя должностными лицами новосозданных поветов. Например, в декретовым протоколе Россиенского подкоморского суда с 5 декабря 1804 г. Иосиф Билевич именуется подкоморием Россиенского повета. Ему помогал коморник Россиенского повета Винцент Стульгинский.

В котором месте в местечке Россиены хранились книги подкоморского суда точных данных нет. Виленскому центральному архиву древних актов в шестом десятилетии XIX в.

переданные судебные актовые книги Россиенского повета были в плохом состоянии. В ноябре 1795 г. генерал Репнин получил рапорт относительно хранения книг Россиенского гродского и земского судов в очень неудобном и опасном месте. Поэтому Репнин велел вернуть книги Россиенского гродского суда в Россиенский монастырь доминиканов, где они хранились в течение 20 лет до восстания Тадеуша Костюшки. В 1831 г. царская власть упразднила Россиенский земский, подкоморский и гродский суды, их дела перешли в ведение Россиенского уездного суда.

II. СОЗДАНИЕ ФОНДА И ЕГО СТРУКТУРА

Сведения о фонде

2 апреля 1852 г. император России Николай I издал указ «об учреждении в Киеве, Витебске и Вильно центральных архивов древних актов». Согласно этому указу, был учрежден Виленский центральный архив древних актов, в котором должны были быть собраны все акты учреждений ВКЛ, составленные до 1799 г. Директором этого архива был назначен Никита Горбачевский. Для нужд учреждения из государственной казны выделено 2 300 рублей, а его деятельность контролировало министерство народного просвещения Российской империи.

Россиенский уездный суд не спешил исполнять постановление Николая I и затягивал передачу судебных книг до 1859 г. Итого, в 1853-1859 г. Россиенский уездный суд передал Виленскому центральному архиву древних актов 369 судебных книг. В передаточных описях Россиенского уездного суда нет информации о передаче книг Россиенского подкоморского суда.

Директор Виленского центрального архива древних актов и его помощники согласно 7 пункту приказа Николая I с 1852 г. были обязаны составлять так называемые внутренние описи дел, в которые заносились: номер каждого акта, краткое резюме (с указанием фамилий тяжущих лиц и причин возникшего спора), даты составления и актикации акта, количество страниц. В 1865 и 1867 гг. таким образом было описано 15 255 актов книг Россиенского подкоморского суда, а в 1869 г. количество описанных актов не указывается.

В XX в. прошедшие мировые войны и оккупации болезненно отозвались на судьбе Виленского центрального архива древних актов. Он несколько раз был вывезен за границу. Немало дел потерялось или оказалось в архивах соседних государств. После второй мировой войны дела Виленского центрального архива древних актов перешли в ведение Центрального государственного архива Лит.ССР. В 1946 г. Архивное управление Лит.ССР получило указание Главного Архивного управления при МВД СССР о взятии всех архивных

фондов на учёт и присвоение им номеров. Выполняя это указание в 1949-1951 гг. фонду «Россиенский (Жмудский) подкоморский суд» был присвоен № 282.

1 января 1957 г. в Вильнюсе был учрежден Центральный государственный исторический архив Лит.ССР, в который из Центрального государственного архива были переданы Древние акты, в том числе и фонд Россиенского (Жмудского) подкоморского суда. Дополнительный рукописный каталог Н. Горбачевского использовался как опись № 1, согласно которому ей принадлежало одно дело № 19575.

В 1976 и 1980 гг. в Центральном государственном историческом архиве Литвы была проведена проверка наличия и состояния дел фонда № 282 «Россиенский (Жмудский) подкоморский суд». В результате проверки установлено, что этому фонду согласно дополнительному рукописному каталогу Н. Горбачевского принадлежит одно дело № 19575.

В 2019 г. при проведении усовершенствования фонда № 282 «Россиенский (Жмудский) подкоморский суд» была составлена новая опись № 1, по которой числится одна единица хранения, её хронологические рамки 1799-1804 гг.

Первая опись фонда № 282 «Россиенский (Жмудский) подкоморский суд»

Незавершенность и недостатки каталога Н. Горбачевского с точки зрения фондирования и систематизации явились стимулом для исследований Древних актов. При составлении в 2019 г. описи № 1 фонда № 282 «Россиенский (Жмудский) подкоморский суд» были проведены следующие работы:

1. проверка физического состояния дела, ведение точного фактического учёта Древних актов;
2. розыск отсутствующих дел;
3. фондирование;
4. уточнение хронологических рамок документов;
5. составление заголовка дела на литовском и русском языках;
6. перешифровка дела.

Описи № 1 фонда № 282 принадлежащее дело, вписанное в дополнительный рукописный каталог Н. Горбачевского, получило новый инвентарный номер (№ 1), но рядом указан и старый шифр каталога Н. Горбачевского (№ 19575).

Вид документов дела № 1 описи № 1 фонда № 282 – декретовые протоколы, в которых излагались суть и процесс рассматриваемых дел о граничных спорах, выносились по ним судебные решения, а также заносились детальные описания границ земельных владений (имений Бебирвай и Смульткяй).

Хронологические рамки документов дела № 1 описи № 1 – 1799-1804 гг. Первый документ датируется 16 мая 1799 г., второй – 5 декабря 1804 г.

Эти два документа написаны на польском языке.

В новоусовершенствованной описи № 1 составлен новый заголовок дела на литовском и русском языках, уточнены хронологические рамки документов и количество листов.

Всего в описи № 1 фонда № 282 «Россиенский (Жмудский) подкоморский суд» имеется 1 ед. хр., её хронологические рамки – 1799-1804 гг.

Главный палеограф

Отдела распространения информации

Виолета Пансевич

